

Rerum Naturalium Fragmenta No. 63

Szemere László: A függőcinege
(*Anthoscopus pendolinus* L.) 3
Magyarországon

Szemere László: A füstös cinege 7
(*Parus lugubris* Temm.) a Bánság-
ban és Erdély déli részében

Szemere László: A sárgafejű 9
királyka Magyarországon

Szemere László: A tüzesfejű 11
királyka nálunk

Szemere Zoltán: A tűzok (*Otis* 13
tarda Linn.) Magyarországon

Szemere Zoltán: A reznek (*Tetrax* 15
tetrax Linn.) Magyarországon

Budapest
1929

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Debrői-u. 15

A függőcinege (*Anthoscopus pendolinus* L.)

Magyarországon

Szemere László

A függőcinege (figemadár, fügemadár, remic) Magyarországon helyenként elég gyakori, de általában véve nem tekinthető olyan madárfajnak, amellyel úton-útfélen találkozhatnánk.

Inkább déli madár, amelynek elterjedési vonalában Magyarország mint északi határterület szerepel. Nem is találjuk a magasabb hegyvidéken, előfordulásának legészakibb pontjai Losonc és Edelény Borsod megyében.

Szinte azt lehet rá mondani, hogy jellegzetes alföldi madár, amely Erdélyben is főleg csak a Mezősége fordul elő, melynek tósorozataiban fákkal övezett nádasokat talál. A kis Alföldön a dunamenti ligetekben Pozsonytól kezdve mindenütt előfordul, legnagyobb számban az Aldunánál és a körülötte elterülő árterületek füzes és nyárfás ligeteiben.

A Dunántúlon is gyakori, a Kisbalatonnál, a bellyei uradalomban, általában mindenütt, ahol füzessel és nyárfákkal övezett náderdőt talál. A Fertőnél is előfordul, úgyszintén a Tisza mentén is a neki megfelelő területeken.

A történelmi adatok közül felemlíthető, hogy Klein Mihály 1778-ban megjelent művében («Magyar Természettudományi Ritkaságok Gyűjteménye») azt írja, hogy «a kicsi remic nevű madár is előfordul Magyarországon» s hogy a híres német utazó, Landbeck 1838. május 22-én Budapesten, a Rákospatak

mentén is több fészket talált. Baldamus megfigyelései, amelyek a függőcinege fészkelésére vonatkozólag Brehm leírásának alapjául szolgáltak, szintén Magyarországon, a torontálmegyei Fejérmocsáron történtek, melynek hajdani területén azonban ma már több község található, így pl. Rezsőháza (Rudolfsgnad).

Előfordulási viszonyait talán legjellemzőbben Petényi ismerteti. Szerinte előfordul Magyarország egész sík területén, ahol szigeteken, tavaknál és mocsarakban, részben gazdag kertekben sűrűséggel átnőtt fák vannak. Petényi idején (1855 előtt) még a Margitszigeten is elég gyakori fészkelő volt, manapság azonban itt már nem találkoztunk vele.

Gazdasági jelentősége nem túl nagy, távolról sem hasonlítható össze a széncinege gazdasági szerepével, de föltétlenül hasznos madár, amelyet azonban inkább esztétikai szempontból kell megvédeni, mint a rideg haszon és kár szempontjából. A magyar madárvédelmi törvény védelemben részesíti.

Fészkeről nálunk is sok babona kering a nép száján, de a délvidéken gyakorlati alkalmazása is van, amennyiben a pólyásbabák lábára húzzák. Azt mondják, hogy páratlanul kellemes és egészséges lábbelit szolgáltat a csecsemők számára.

Magyarországon csak az európai függőcinege fordul elő, illetőleg csakis ez fészkel nálunk. Chernel István szerint egyetlen egyszer az orosz függőcinege (*Anthoscopus pendulinus caspius* Poelzam) is előfordult már nálunk (Csallóközsomorja, 1896. május 9.). Ha ennek az egyetlen előfordulásnak a kapcsán nem is lehet a nálunk fészkelő madárfajok sorába iktatni, mégis föl kell hívni rá a figyelmet.

Abban különbözik az európai formától, hogy feje-búbja és tarkója gesztenye-vörös. Amennyiben elő is fordul nálunk, úgy csak mint téli vendég szerepelhet a magyar madárfaunában.
(*Brehm A: Az állatok világa, 2. kiadás, 1929, vol.8, p.174-175*)

A füstös cinege (*Parus lugubris* Temm.) a Bánságban és Erdély déli részében

Szemere László

Magyarország egyik jellegzetes madara, amely azonban csak az úgynevezett Bánságban és Erdély déli részében fordul elő. Ismeretes Kolozs, Alsó-Fehér, Brassó, Fogaras, Hunyad & Krassó-Szörény megyékből. Állandó madár, amely még a szomszédos alföldi vármegyékben (Arad, Temes) se fordult elő egyetlen egyszer sem, tehát télen át se hagyja el otthonát. Az említett helyeken fészkel is, főleg erdőszéleken, szőlőkben, kertekben.

Stresemann szerint van egy alul fehérebb színű alfaja, a *Parus lugubris splendens* Gengier s valószínű, hogy ez fordul elő Magyarországon is.

Életmódjáról igen keveset tudunk, tulajdonképpen csak annyit, amennyit a magyar ornitológusok tudtak megfigyelni. 1843-ban fedezte föl Stetter Vilmos a dévai szőlőkben. Utána Csató János, Lintia Dénes és dr. Mauks Károly tanulmányozták.

Távolról sem oly társaságszerető, mint a többi cinegeféle, viselkedése is kevésbé vonzó, nem keresi az ember társaságát, sőt inkább kerüli. Hangja verébszerűen cserregő. Gazdasági szerepéről semmit se tudunk s ezért a madárvédelmi törvény nem is intézkedik róla. Dr. Mauks Károlynak köszönjük a füstös cinegére vonatkozó – bár még mindig hézagos – megfigyeléseket.

(*Brehm A: Az állatok világa, 2. kiadás, 1929, vol.8, p.164*)

A sárgafejű királyka Magyarországon

Szemere László

A sárgafejű királyka (búbos-fejű királyka, zizike, *Regulus regulus* L.) Magyarországon nem éppen ritka madár. Részben téli vendég, részben átvonuló. Télen át inkább csak a sík vidékre vonul s ilyenkor csak kevés van nálunk, ellenben az őszi és tavaszi átvonulás idején mindenütt nagyon gyakori. A sárgafejű királyka tehát Magyarország kis részében teli vendég, túlnyomó nagy részében átvonuló.

Csodálatosképpen meg nincs eldöntve, hogy fészkel-e nálunk a királyka vagy sem. Hazai származású tojását még nem ismerjük. A Nemzeti Múzeum tojásgyűjteményében van egyetlen fészkalj, amely azonban kérdőjeles, nem lehet tudni, hogy melyik királykafaj tojásai. Ez a fészkalj Liptó megyéből való. Ezenkívül Ertl G. említi, hogy Feketevágon talált egy fészkaljat, de ez nem került nyilvános gyűjteménybe, így valódiságát nem lehet ellenőrizni. Ha fészkel is nálunk, úgy csak a magasabb hegyvidéki fenyvesekben lehetne fészket megtalálni.

Gazdasági jelentősége csekély. Egyrészt aránylag kis mennyiségben tanyázik nálunk, másrészt csak az év egy részében. Csiki E. 48 gyomortartalmat vizsgált meg 1907-ben s ezek alapján arra az eredményre jutott, hogy a királyka a fenyvesek szorgalmas rovarpusztító madara. A gyomortartalomban talált rovarok mind olyanok, amelyek fákon élnek vagy ősszel a kéreg repedéseiben találnak menedéket.

Mindezek pusztításával erdőgazdasági szempontból hasznos. A magyar madárvédelmi törvény védelem alá helyezi. A

magyar madártan szempontjából főleg fészkelésének biztos megállapítása volna rendkívül fontos.

(Brehm A: Az állatok világa, 2. kiadás, 1929, vol.8, p.178-179)

A tüzesfejű királyka nálunk

Szemere László

A tüzesfejű királyka (*Regulus ignicapillus* Temm.) sokkal ritkább nálunk, mint a sárgafejű. Ez is elsősorban átvonuló, csak igen ritkán található télen át. Egyébként ez a királyka sem ragaszkodik tisztán a hegyvidékhez, hanem Magyarországon való átvonulása idején a sík és dombos vidéken is megállt, ahol fenyvesek vannak.

Magyarországon való fészkeléséről semmit sem tudunk.

Egyetlen adatunk sincs róla, hogy május vagy június hónapban előfordult volna nálunk s fészkelése sokkal kevésbé valószínű, mint a sárgafejű királyka fészkelése.

Gazdasági jelentőségre nézve megegyezik gyakoribb rokonával. Szinten védett madár s a védelmet nemcsak többé-kevésbé hasznos volta miatt érdemli meg, hanem egyúttal kedves, bizalmas megjelenésével is.

Magyar földön való megjelenési viszonyainak és fészkelésének kérdése még igen sok megfigyelést és tanulmányt igényel. Minden rávonatkozó adat a tudomány szempontjából értékes.

Ritkán látunk királykát fogságban, mert nagyon nehezen szokják meg a mesterséges táplálékot, nagyon érzékenyek s gyakran már a fogságba jutás alkalmával elpusztulnak. De ha egyszer megszokták a fogságot, akkor gondos ápolás mellett évekig élhetnek a kalitkában s akkor nagyon kedves szobatársak. A

szobában szabadon tartva, még hasznosak is, mert a legyeket összefogdossák.

(Brehm A: Az állatok világa, 2. kiadás, 1929, vol.8, p.179-180)

A tűzok (*Otis tarda* Linn.) Magyarországon

Szemere Zoltán

A tűzok – tuzi, vadvapóka – Magyarországon szintén a pusztuló madarak köze tartozik, habár állománya jelenleg még nincs is lényegesen veszélyeztetve. Az Alföldön és Dunántúlon még elég gyakori, főleg oly helyeken, ahol a lakott helyek messze esnek egymástól. Az erdélyi Mezőségen is fészkel még szórva-nyosan. Mindenütt csak a nyílt mezőségeken és pusztákon tanyázik.

Állandó, télen-nyáron nálunk marad, de télen át sokszor nagy csapatokba verődik, amelyek esetleg több száz főre is rúgnak. Petényi szerint igen hideg és kedvezőtlen tél idején délre vonul, de hamar vissza is tér.

Tápláléka vegyes, részben növényi, részben állati eredetű. Lényeges kártételéről nincs tudomásunk s így inkább közömbösnek lehet minősíteni.

Vadászható madár. Az új törvény a jércét teljesen védelem alá veszi s a kakas vadászatát is csak március 1-től május 31-ig és november 1-től december 31-ig engedi meg.

A tilalmi idők betartásával és a mindenkori állománynak megfelelően gyakorolt vadászattal, ennek a legnagyobb madarunknak, egy régi írónk szerint a »magyar szaladár«-nak, amely »néma, mint a puszta«, a fönymaradása még sokáig biztosítható.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.10, p.21)

A reznek (*Tetrax tetrax* Linn.) Magyarországon

Szemere Z.

A reznek – törpe, vagy rezege-túzok – Magyarországnak rohamosan pusztuló madara, amely manapság talán már csak egy helyen fészkel, a szabolcsmegyei Bagota pusztán, ahonnan 1913-ban kapott a M. K. Madártani Intézet egy törött tojást éppen kikelt fiókat. Azóta imitt-amott még megfigyelik a reznek-túzokat, de mint fészkelőről újabb adatok nincsenek.

Pedig régebben elég gyakori volt az Alföldön, sőt helyenként a Dunántúlon és Kis-Alföldön is. Már Bél Mátyás említi az 1700-as évek elejéről, hogy elég gyakori Moson megyében, Grossinger 1793-ban megjelent művében az Alföldön elég gyakorinak mondja, de Landbeck, aki 1838-ban járta a Duna-Tisza közét, már azt írja róla, hogy azelőtt sokkal gyakoribb volt; azóta fogytak meg, mióta a puszták legelőkké változtak át.

Így Ürbő pusztán 1838-ban már csak 2 pár fészkel, holott azelőtt 12 pár volt. Ezen a területen 1906-ban fészkel utoljára. A Nemzeti Múzeumban csak egy tojása van, de ennek származási helye ismeretlen. Valószínűleg fészkel 1899-ben a pestmegyei Hartán, ahol májusban találta Hauer B.

Chernel I. szerint 1898-ban még elég gyakran fészkel a Csallóközben, újabb híradás azonban innen sincs.

A reznek-túzok túlnyomóan vonuló madár, amely főleg ősszel kerül elő októberben és novemberben, akárhányszor azonban még a december is itt éri. Tavaszi vonulásáról tán csak egy adatunk van – Chernel kapott egy példányt 1891. április havá-

ban. A nálunk elejtett példányok valószínűleg túlnyomóan átvonulók.

Gazdasági jelentősége egyáltalában nem számottevő, táplálkozási viszonyait csak kevésbé ismerjük, de lényegesebb kártételeiről híradás nincsen.

A vadászati törvényhez adott újabb pótlás ezt a régebben szabadon vadászható ritkaságunkat a teljesen védett madarak közé sorolta. Reméljük, hogy ez az üdvös intézkedés még nem késett el. Akinek tudomása van reznek-túzok fészkelőhelyekről, jól teszi, ha illetékes helyen bejelenti, hogy esetleg védelem alá helyeztessenek.

(Brehm A: Az állatok világa, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.10, p.23)